

УДК 32.019.51

І. Д. Похило
кандидат політичних наук,
доцент кафедри суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗМІНУ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Політичний лідер є основним суб'єктом політики, він суттєво впливає на суспільство загалом і на політичні цінності зокрема.

Аналіз останніх досліджень. Політичне лідерство досліджували ще вчені Стародавнього світу, як-от: Платон, Аристотель, Цицерон, Конфуцій. Продовжують традиції вивчення даного феномена науковці наших часів, а саме: Ж. Блондель, Є. Богардус, Т. Парсонс, М. Херманн, Б. Кухта, А. Пахарев, Н. Тєплоухова, Д. Видрін та інші. Проблемами політичного ідеалу цікавився ще Платон, який у своїй роботі «Держава» змальовує ідеальне суспільство і державу. Конфуцій вважав, що «син Неба» – правитель, має бути досвідченою та моральною особою. На його думку, правителю мають бути властиві такі риси, як «гуманність, чувство долга, честность, искренность, прямодушие, бесстрашие, внимательность в речах и осторожность в делах» [1, с. 16]. Правитель, за Конфуцієм, має весь час піддавати сумніву свої вчинки, ретельно обмірковувати їх. Можна сказати, щоб утворити державу на користь людям, яку б можна було назвати ідеальною, правитель теж має бути ідеальним – високоморальною особою, щоб мати право карати за помилки та заохочувати підлеглих. Серед українських вчених політичний ідеал досліджували Г. Дашутін, В. Корнієнко, політичні цінності – С. Денисюк, Т. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Горбатенко, В. Корнієнко, Ю. Щербаківа та ін. Але вони не намагалися розглядати діяльність політичного лідера з погляду взаємного впливу особистих якостей лідера на політичні ідеали та цінності і навпаки. Вони не звертали увагу на той факт, що лідер спроможний, за певної ситуації, змінювати політичні цінності й ідеали як свої, так і населення.

Мета статті – довести, що політичний лідер є головним суб'єктом політичного життя і його становище дозволяє впливати на суспільство, змінюючи погляди останнього на свою користь і в інтересах усього суспільства.

Виклад основного матеріалу. Політику вже давно називають брудною справою. Чому? Може тому, що її тримають у своїх руках не дуже чесні політики? Політику можна визначати як мистецтво управління державою, як боротьбу за державну владу і можливість її використовувати. Проте мотиви боротьби за владу можуть бути різними. Це може бути боротьба заради неї самої. В останньому разі влада, хоча і принесе задоволення особі, яка її має, але буде нетривалою. Якщо ж боротьба була для загального блага, то має бути виділена мета розвитку суспільства, той ідеал, який буде надихати народні маси.

Кожна країна у своєму розвитку стикається зі зльотами та падіннями. Жодне суспільство не застра-

ховане від політичних і економічних криз. Одним із найважливіших шляхів для подолання кризових процесів у суспільстві є своєрідний перегляд системи цінностей. Сама політична система суспільства незалежно від наявної офіційної системи цінностей висуває нові, за допомогою яких вона може виходити із кризових ситуацій.

На погляд Д.А. Леонтьєва, «у науках, які мають справу із ціннісною проблематикою, поняття «цінність» не посідає місця, яке хоча б приблизно відповідало його реальному значенню». Він зазначає, що в дослідженнях усіх суспільних наук, як-от філософія, соціологія, психологія, вони мають дуже низький коефіцієнт корисної дії. Тому і для політології ця проблематика актуальна» [2, с. 23].

Політологічний словник визначає: «політичні цінності – об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їхні властивості, до яких людина ставиться як до задовольняючих її соціальні потреби, інтереси і які залучає до сфери своєї життєдіяльності» [3, с. 384].

Процес становлення та виокремлення політичних цінностей досить тривалий і складний. Самі політичні цінності є частиною соціальних цінностей. До соціальних цінностей належать всі інші потреби людини, без яких вона не може існувати. Тому процес становлення є навіть не дворівневим, а складним суспільним явищем.

Насамперед треба зауважити, що самі соціальні потреби залежать від особи, яка їх потребує, історичних умов, становища особи в соціальній структурі суспільства, цінностей самого соціуму, держави.

У цьому процесі може і має відігравати головну роль сама особа і держава. Держава допомагає особі сприймати дійсність, розуміти навколишній світ під певним кутом зору. Сама ж особа сприймає настанови держави і починає формувати власні ціннісні орієнтири.

У державах із ліберально-демократичними режимами особа включається в політичні процеси, що допомагають їй формувати і політичні цінності залежно від її особистих понять і інтересів. Держава в такому процесі відіграє певну роль, вона радше корегує цінності, ніж фатально впливає на процес формування соціальних і політичних цінностей. Водночас не останнє місце в процесі формування мають так звані «політичні ідеали».

В. Корнієнко вважає, що «політичний ідеал, будучи найважливішим системоутворюючим чинником, відіграє важливу роль у формуванні політичної свідомості, визначенні ціннісних і світоглядних настанов особистості. Політичні ідеали поруч із політичними поглядами, настроями, почуттями, думками фіксуються в політичній свідомості особистості, будучи не-

від'ємною частиною цієї свідомості, виражаються в її політичній культурі» [4, с. 85].

Політологічний енциклопедичний словник зазначає, що «ідеал політичний – ціннісно-світоглядне відображення та впорядкування соціально-політичних реалій у вигляді мети, образів, уявлень про майбутнє; взірць досконалості, котрий виступає для суб'єктів політики й широких верств населення моделлю бажаного, критерієм оцінки дійсності з позицій віддаленої мети» [3, с. 139–140].

Український дослідник Г. Дашутін зауважує, що «людина – це істота, яка перебуває в постійному пошуку», її «потреби (особливо потреби вищі, творчі) неможливо до кінця прорахувати й задовольнити (їх можна лише теоретично «сконструювати» у вигляді моделей і пропагандистськи насаджувати у свідомість за допомогою технологій «суспільства надспоживання»)» [5].

Можна сказати, що політичні ідеали – це ті цінності, які з'являються в суспільстві як політичні орієнтири розвитку суспільства, особи, держави, політичних лідерів тощо. Політичні ідеали утворюються політичними партіями, які користуються ними для визначення політичних цінностей як основи своїх програмних дій і діяльності. Вони висувають певні політичні гасла, які стають політичними орієнтирами – ідеалами, щоб користуватися ними в подальшому як новими політичними цінностями, які має тільки дана політична сила. Кожна політична партія в процесі своєї діяльності, особливо під час передвиборчих кампаній, намагається підкреслювати значущість саме своїх «політичних ідеалів». Щоб впливати на електорат, політичні партії висувають своїх лідерів, які ці гасла проголошують, пояснюють, навіюють.

Політичний лідер є одним із головних суб'єктів впливу. Видатний італійський політолог Роберт Міхельс пише: «Теза про необмежену владу вождів у демократичних партіях потребує пояснень. Теоретично вождь залежить від волі мас. Невеличке незадоволення з їхнього боку – і йому необхідно йти у відставку. У будь-який час він може бути знятий і замінений» [6, с. 74].

Звичайно, зрозуміло, що кожен політичний лідер впливає на політичне життя, він вносить своє особисте бачення та такі речі, як «народне щастя та благо». Також відомо, що під час виборчих кампаній активність політичних лідерів значно зростає. У цей час вони використовують весь свій арсенал: обіцянки в програмах, висування лозунгів, мітинги на їх підтримку, компромат на опонентів.

Герберт Спенсер у роботі «Особистість та держава» робить такий висновок: «<...> навіть голови партій. Як ті, що намагаються зберегти владу, так і ті, що хочуть прийти до неї, кожен зі свого боку, один перед іншим намагаються набутти прибічників. Кожен добивається популярності, обіцяючи більше, ніж його супротивник» [7, с. 11–12]. Із цією тезою ми можемо погодитися. Під час виборів усе це ми наочно бачимо, як кандидати чи то в президенти, чи то в народні депутати, які «щиро» обіцяють покращення життя, боротьбу з корупцією, викривання опонентів, використовують так звані «соціологічні» опитування, намагаються в такий спосіб збільшити кількість своїх прибічників.

Сучасні вчені вважають, що політичний лідер є високорозвиненою особою. Наявність інтелекту та прагнення до набуття нових знань, відповідальність і активність – ось не повний перелік якостей політичного лідера. Водночас політичний лідер не є простим виконавцем волі інших, він має вміння використовувати ситуацію собі на користь, мати здатність і можливість істотно впливати на інших: народ, клас, групу, партію.

Макс Вебер звертає увагу на характерні риси лідерів у роботі «Покликання до політики» і виділяє такі з них: «Можна сказати, що в основному три властивості є для політика вирішальними: пристрась, почуття відповідальності та глазомір» [8, с. 173]. Як нам здається, почуття відповідальності для українських політиків має стати головною рисою сучасного лідера. Практика доводить, що безвідповідальність дає в руки політика абсолютну владу, яка призводить до її узурпації та встановлення авторитарних і тоталітарно-авторитарних режимів.

Зважаючи на все вищезазначене, можна зробити висновок, що політичний лідер – це особа, яка має набір особистих якостей, які дають їй можливість стати на чолі і бути одним із головних суб'єктів політичного процесу. Лідеру притаманна така властивість, як вміння використовувати ситуацію на власну користь, тобто він може впливати на суспільну думку, формувати певним чином політичну свідомість суспільства.

Він як головна діюча особа передвиборчих кампаній має вміння чітко сформулювати основні політичні ідеали-орієнтири для «свого» електорату. Політичний лідер має пояснити, що отримує особа і все суспільство, сприймаючи певні настанови, політичні ідеї.

Політичний лідер, який має харизму, істотно впливає на широкі народні верстви. Він здатен, завдяки своїм природним здібностям, управляти та спрямовувати населення на досягнення певного політичного ідеалу. Лідери-харизматики здатні малювати картини майбутнього та давати певні настанови для досягнення такого майбутнього. Вони по суті виробляють конкретні політичні цінності, які сприймаються як ідеальне майбутнє. Отже, вони спонукають власний електорат сприймати політичні цінності як власне уявлення про майбутнє і вважати, що тільки даний політичний лідер та його політична партія допоможуть досягти омріяного.

Коли ж політичний лідер не має харизми, то тут використовуються такі методи впливу, як плакати, факти з його біографії, якими часто-густо користуються під час реклами та зустрічей на телебаченні. Сама політична партія за допомогою «рейтингів» активно просуває свої політичні цінності у вигляді програми, проголошує та пояснює їх у засобах масової інформації.

Політичні партії є представниками окремої частини населення, тому, коли виробляються програми партії, вони мають впливати саме на власний електорат, а за допомогою «політичних ідеалів» вони здатні залучати «чужий» електорат. Тому дуже важливими для формування політичних цінностей є чіткі та зрозумілі гасла і настанови. Населення, всі ті, хто має голосувати, мають правильно розуміти ті політичні цінності і те майбутнє, які їм намалювали і політичний лідер, і його прибічники, щоб віддати свій голос саме

за них. З одного боку, здається, що політичний лідер сам нічого особисто не виробляє, все за нього робить політична партія: встановлює цілі, окреслює шляхи їх досягнення, а сам лідер, ніби маріонетка, робить те, що від нього всі очікують.

Політичний лідер через своє панівне становище, будучи суб'єктом політичного процесу, активно впливає на формування політичних цінностей. Він не тільки може їх активно просувати в маси, але в нього є можливість їх змінювати під впливом об'єктивних процесів, які відбуваються в суспільстві. Він може докласти певних зусиль на зміну шляхів досягнення поставленої мети – ідеалу.

Якщо політичний лідер – яскрава особистість, він може висувати власні політичні цінності й ідеали, які сприймаються і підтримуються населенням. Особливо важливим стає цей процес у перехідні етапи розбудови держави. Політичний лідер здатен змінити й устрій, і саму державу, і політичний режим. Історія має такі приклади. Шарль де Голль, здобувши посаду президента Франції, яка була парламентською країною за формою правління, завдяки своїй успішній діяльності довів необхідність змінити її на президентську республіку. Як політичний лідер він дістав можливість використати свою владу на користь країни та народу.

І навпаки, Адольф Гітлер, маючи абсолютну підтримку власного народу, маючи абсолютну владу, використав її тільки для задоволення власних амбіцій, втягнув країну і більшість країн Європи в прірву війни. А результатом його діяльності став розподіл Німеччини на дві частини Східну та Західну Німеччину, який розтягнувся не на одне десятиліття. Тепер Німеччина – парламентська республіка, і парламент керує діяльністю і канцлера, і уряду.

І той і інший діяли в «інтересах народу», але наслідки їхньої діяльності виявилися абсолютно протилежними.

Що стосується України, то можна звернути увагу на те, що за часів владарювання Леоніда Кравчука політичні цінності й ідеали були націлені на економічний стан країни, проблему незалежності України, інтеграцію з Росією та статус російської мови – вирішення суто політичних питань, які пов'язувалися з підвищенням рівня життя [9, с. 253]. На той час політична свідомість населення підігрівалася ще й засобами масової інформації, які активно обіцяли, що, здобувши незалежність, українці автоматично розбагатіють.

Сьогодні порушують важливі проблеми перед українським суспільством: якою країною має стати Україна, чи зможе вона зберегти незалежність і цілісність. Діяльність сучасних лідерів має спиратися на ті політичні ідеали та цінності, які зможуть об'єднати країну. Це мають бути послідовні та виважені дії політиків не заради власних амбіцій і потреб. Українське суспільство, як ніколи, потребує визначеного політичного ідеалу, який для всіх буде зрозумілим і доступним. І такий ідеал є: досягнення розквіту країни. Незрозуміле інше – шляхи досягнення. Тому на даному етапі затребуваним стає той ідеал, якого можна досягти зусиллями народу, а не коштом власного народу.

Висновки. Можна сказати, що поява і розвиток політичних цінностей залежить від політичних партій і політичних лідерів, які здатні ними користуватися для досягнення своїх цілей – влади. Політичні лідери здатні навіювати ідеальне майбутнє і за допомогою політичних настанов змінювати політичні ідеали та цінності. Вони вміють використовувати ситуацію, яка склалася, для досягнення власної мети. Для того, щоб отримати результат, якого вони потребують, можуть використовувати всі можливі методи впливу: умовляння, норми законів, силу.

Література

1. Пахарев А. Мыслители о правителях: историко-политологический аспект. К.: Знання України, 2006. 296 с.
2. Леонтьев Д. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции. Вопросы философии. 1996. № 4. С. 19–23.
3. Політологічний енциклопедичний словник: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / упорядники: В. Горбатенко, В. Бабкін. К.: Генеза, 1997. 400 с.
4. Корнієнко В. Політичний ідеал і культура особи. Шляхи підвищення ефективності підготовки педагогічних працівників: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Бар, 1993. С. 85–88.
5. Дашутін Г. Гуманістичні виміри політичного ідеалу сучасної України. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/2466>.
6. Михельс Р. Социология политической партии в условиях демократии. Диалог. 1990. № № 5, 9. С. 70–74.
7. Спенсер Герберт. Личность и государство. Пер. с англ. М. Тимофеевой; под редакцией В. Битнера. С.-Петербург: Вестник знания, 1908.
8. Вебер М. Социология. Загальноісторичні аналізи. Політика. К.: Основи, 1998. 534 с.
9. Зушчик Ю., Кривошеєнко О., Яблонський В. Фігури. Політичне лідерство в сучасній Україні. К.: Альтпрес, 1999. 375 с.

Анотація

Похило І. Д. Діяльність політичного лідера та її вплив на зміну політичних цінностей суспільства. – Стаття.

Встановлюються особи, які ще зі стародавніх часів вважалися лідерами. Політичні лідери відігравали та продовжують відігравати головну роль у політиці. Активно просуваючись до влади, за допомогою своїх політичних партій і політичних гасел вони можуть впливати як на власний електорат, так і на «чужий».

Процес становлення політичного ідеалу та політичних цінностей у кожному суспільстві проходить певні етапи, він є досить складним і тривалим.

Політичні лідери мають володіти певним набором особистих якостей, які їм забезпечують таке становище в суспільстві. Вони мають бути високорозвиненими особистостями. Проаналізовано, що політичний лідер змінює політичні ідеали та політичні цінності за певних умов. Зауважено той факт, що політичний лідер як представник «свого» електорату може змінювати і «навіювати» майбутнє як завдяки своїм особистим здібностям, так і за допомогою сучасних політичних технологій.

Ключові слова: політичні цінності, політичний ідеал, політичний лідер.

Аннотация

Похило И. Д. Деятельность политического лидера и её влияние на изменение политических ценностей общества. – Статья.

Определяются личности, которые еще с древности считались лидерами. Политические лидеры играли и продолжают играть основную роль в политике. Активно продвигаясь к власти, при помощи своих политических партий и политических лозунгов, они оказывают влияние как на собственный электорат, так и на «чужой».

Процесс становления политического идеала и политических ценностей в каждом обществе проходит определенные этапы и является достаточно долгим и сложным. Политические лидеры должны владеть определенным набором личных качеств, которые обеспечивают им данное положение в обществе. Проанализировано, что политический лидер может изменять политические ценности и идеалы под воздействием обстоятельств. Отмечен тот факт, что политический лидер как представитель «своего» электората может изменять и «навеивать» будущее как благодаря личным качествам, так и с помощью современных политических технологий.

Ключевые слова: политические ценности, политический идеал, политический лидер.

Summary

Pokhylo I. D. The activity of the political leader and its influence on the changing political values of society. – Article.

Identified individuals who, from antiquity, were considered leaders. Political leaders have played and continue to play a major role in politics. Actively moving to power, with the help of their political parties and political slogans, they influence both their own electorate and the “alien”. The process of formation of the political ideal and political values in each society goes in a certain direction and is quite long and complicated. Political leaders must have a certain set of personal qualities that provide them with this position in society. It is analyzed that a political leader can change political values and ideals under the influence of circumstances. Attention is paid to the fact that the political leader, as a representative of his “own” electorate, can change and “cast” the future, both with the help of personal qualities, and with the help of modern political technologies.

Key words: political values, political ideal, political leader.